

ТРУДОВІ РЕСУРСИ ТА ОПЛАТА ПРАЦІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Досліджено сутність трудових ресурсів і темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати в Україні. Проаналізовано динаміку середньомісячної заробітної плати по регіонах України, а також здійснено їх ранжування. Визначено основні заходи щодо підвищення доходів населення та добробуту населення.

Ключові слова: трудові ресурси, заробітна плата, ранжування, регіон, доходи населення.

У сучасних ринкових умовах залишаються проблеми пошуку такої системи оплати праці, яка б улаштувала всіх, оскільки саме через цю систему простежується зіткнення інтересів трьох сторін: підприємства (підприємця), метою якого є максимізація прибутку, держави – підвищення добробуту і якості життя населення і працівника, який вважає, що за його працю слід платити більше. Таким чином, відносини щодо оплати праці необхідно досліджувати як на мікро-, так і на макрорівні.

Розуміння сутності заробітної плати, способів її організації та методів її регулювання вкрай важливе для ефективного функціонування не тільки підприємства, але і країни. Разом із цим заробітна плата є основним джерелом підтримки життєдіяльності трудових ресурсів країни, а також їх відтворення. Крім того, дохід у вигляді заробітної плати дає можливість культурного розвитку, здобуття додаткової освіти, забезпечення безбідного життя при виході на пенсію та ін. Тому проблеми щодо пристойної оплати праці були і залишаються актуальними.

Дослідженню та узагальненню проблем оплати праці присвячено фундаментальні праці українських учених-економістів. Результати досліджень певною мірою розкрито в наукових працях таких вчених, як М. Долішній [1], О. Грішнова, Д. Богиня [2], Г. Осовська [3] та ін. Проте дане питання потребує постійного

аналізу тому, що рівень заробітної плати, а також структура і якість трудових ресурсів увесь час змінюються.

Мета статті – визначення сучасних особливостей трудових ресурсів, темпів зростання заробітної плати в Україні та її регіонах, а також заходів щодо поліпшення ситуації.

З розвитком економіки і сучасних форм зайнятості населення рівень і структура заробітної плати трудових ресурсів змінюється. У сучасних умовах більшого значення набуває людський фактор, більше уваги приділяється якості робочої сили. Робоча сила – продукт природи, який у результаті довготривалого розвитку отримав соціально-економічні функції, хоча його сутність залишилась незмінною. К. Маркс, даючи визначення робочій силі, розглядав її як «предмет природи», як «одну із сил природи» або як соціально-економічну категорію, яка не володіє засобами виробництва, стає об'єктом купівлі-продажу.

Визначаючи особливості трудових ресурсів по відношенню до інших природних ресурсів, слід відзначити, що вони полягають у такому: трудові ресурси є носієм суспільної свідомості і перетворюють оточуючий світ з метою задоволення власних потреб. Утворюється ця сукупність у процесі спілкування і праці, де люди отримують соціально-економічні якості; трудові ресурси формуються у процесі суспільного

© І. В. Заблодська, О. В. Перепелюкова, 2013

відтворення, а це не що інше, як розвиток продуктивних сил людства; ефективність використання трудових ресурсів залежить від правильного вибору стратегії їх формування (структури, освіти, професійної орієнтації, надання практичних навичок). У будь-якій суспільно-економічній формації людство для задоволення власних потреб, відтворення і збереження свого життя має взаємодіяти з природою. У процесі такої взаємодії відбувається розвиток трудових ресурсів суспільства.

Важливою проблемою визначення якості використання трудових ресурсів є вибір методу вимірювання, одиниць виміру, способу визначення рівня його використання, оскільки практично неможливо повністю реалізувати принцип найкращого використання окремих об'єктів (осіб), як і надати об'єктивну оцінку існуючих властивостей людини. Для окремої людини будь-яка оцінка матиме стохастичний характер з дуже високим рівнем невизначеності. Продуктивність праці пересічної людини залежатиме від настрою, стресових ситуацій, захворювань, впливу речовин, що порушують концентрацію уваги та координацію рухів, передбачити подібні прояви та їх сполучення неможливо.

Трудові ресурси території є частиною її населення, яка за станом, віком та рівнем освіти може брати участь у процесах виробництва, при цьому все населення бере участь у товарно-

грошовому обміні у процесі розподілу результатів виробництва, чого не може жоден інший ресурс. Економічна складова реалізації трудових ресурсів виражається за рівнями його реалізації: для державного рівня – валовий національний дохід, для регіонального – валовий регіональний продукт, для підприємства – прибуток, для особи – заробітна плата. Заробітна плата – це ціна використання праці робітника. Вона різниться залежно від умов і складності праці. У зв'язку з розвитком національної економіки розмір заробітної плати також змінюється (див. рисунок).

Середній розмір номінальної заробітної плати штатних працівників підприємств у 2012 р. становив 3619 грн, що майже у три рази перевищує розміри соціальних гарантій – мінімальної заробітної плати і прожиткового мінімуму на одну працездатну особу (1218 грн). Нарахування на одну оплачену годину у 2013 р. порівняно із 2012 р. зросли в середньому на 7,3% і становили 22,76 грн. Зростання номінальної заробітної плати відбулося майже у всіх видах економічної діяльності. Найнижчі темпи спостерігались на підприємствах сільського господарства, поштової та кур'єрської діяльності, інформації та телекомунікації; найвищі – (115,8-119,2%) в організаціях, що проводять діяльність у сфері творчості, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги, державного управління.

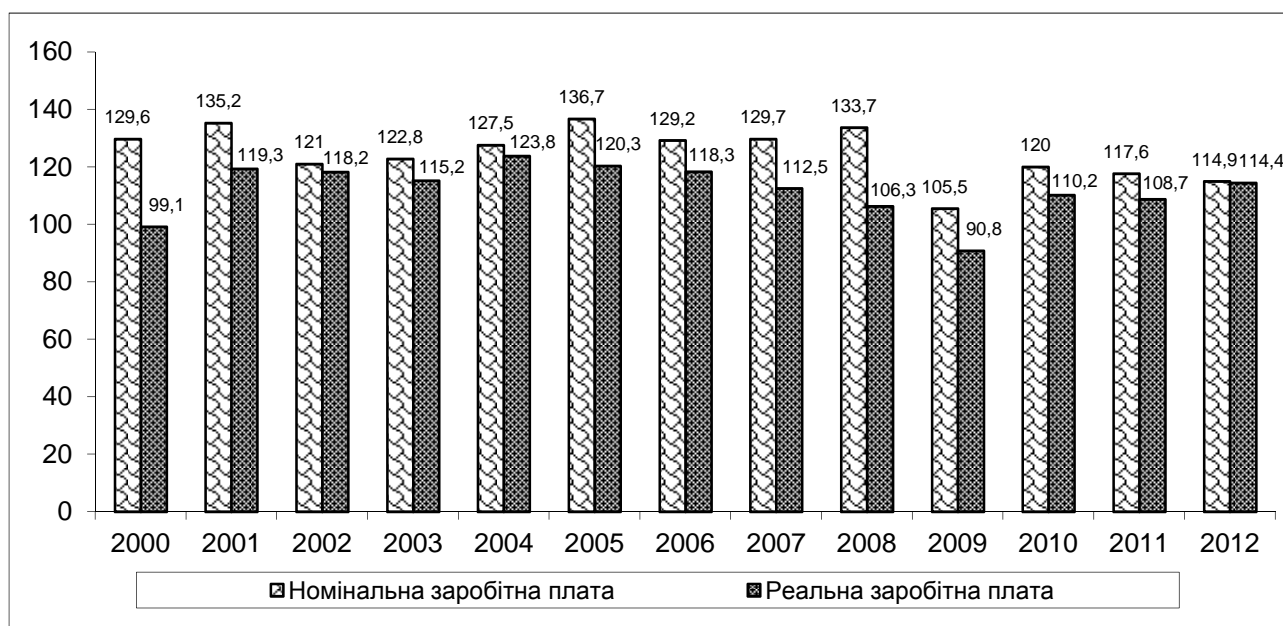

Рисунок. Темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати в Україні [4]

На промислових підприємствах темпи зростання номінальної заробітної плати спостерігалися на рівні від 1,2 (у видобуванні кам'яного та бурого вугілля) до 23,4% (у постачанні електроенергії, газу та кондиціонованого повітря). Найвищий рівень оплати праці у 2013 р. спостерігався на підприємствах добувної промисловості, з виробництва основних фармацевтичних продуктів і препаратів, у фінансовій і страховій діяльності, авіаційному транспорті, де заробітна плата у 1,5-2,7 рази перевищила середній показник в економіці. Водночас абсолютний розмір заробітної плати працівників підприємств сільського, лісового та рибного господарства, виробництва текстилю, одягу, шкіри був на 30,4-44,4% нижчим від середнього в економіці.

Середній розмір оплати праці в усіх регіонах України був у два-чотири рази вищим за прожитковий мінімум для працездатної особи, при цьому лише в шести областях заробітна плата перевищувала (на 0,1–55,2%) середню в Україні: у Київській області – 3351 грн, Миколаївській – 3094, Луганській – 3337, Донецькій – 3755, м. Севастополі – 3114, м. Києві – 5007 грн. Найнижчий рівень оплати праці (на 20,5-25,5% менше середнього) спостерігався в Івано-Франківській області – 2679 грн, Чернівецькій – 2484, Житомирській – 2561, Волинській – 2580, Херсонській – 2464, Чернігівській – 2504, Тернопільській – 2359 грн [4].

Найвищий рівень заробітної плати спостерігається у промислово розвинених регіонах. Так, наприклад, у Донецькому регіоні середній розмір заробітної плати у 2013 р. порівняно із 2004 р. збільшився на 3043 грн, порівняно із 2005 р. – на 2793 грн. У Луганському регіоні розмір заробітної плати у 2013 р. порівняно із 2004 р. збільшився на 2741 грн, із 2005 р. – на 2532 грн. У Дніпропетровському регіоні у 2013 р. розмір середньомісячної заробітної плати порівняно із 2004 р. збільшився на 2668 грн, із 2005 р. – на 2422 грн. Найменшими темпами середньомісячна заробітна плата зростала в регіонах України, у яких більш розвиненими є такі види економічної діяльності, як сільське господарство, легка та харчова промисловість та інші. Так, наприклад, у Тернопільському регіоні середньомісячна заробітна плата у 2013 р. порівняно із 2004 р. збільшилася на 1917 грн, із 2005 р. – на 1806 грн. У структурі регіонів України за розміром середньомісячної заробітної плати Тернопільська область посідає остан-

нє місце, з найменшим показником заробітної плати. До п'ятірки лідерів-регіонів, у яких рівень середньомісячної заробітної плати найвищий, належать промислово розвинені області (Донецька, Дніпропетровська, Луганська, Київська, Запорізька) (див. таблицю).

До першої десятки також входять Харківська, Полтавська, Одеська, Миколаївська області та м. Севастополь. Найгірша ситуація спостерігається в Івано-Франківській, Чернівецькій, Житомирській, Волинській, Тернопільській, Чернігівській областях. У 2012 р. порівняно із 2008 р. розмір середньомісячної номінальної заробітної плати збільшився на 1220 грн, порівняно з 2011 р. – на 393 грн. Найбільше розмір середньомісячної заробітної плати за видами діяльності у 2012 р. спостерігався в авіаційній галузі – 5756 грн.

У промисловості збільшення середньомісячної заробітної плати відбулось на 73% у 2012 р. порівняно з 2008 р.

Проте позитивні тенденції, що спостерігаються у збільшенні розміру заробітної плати як по регіонах України, так і за видами економічної діяльності, не забезпечують повною мірою соціальну складову потреб населення. Більшість трудових ресурсів вважають оплату своєї праці недостатньою для сучасного стану економіки. Для подолання диспропорцій у розмірах заробітної плати та потреб населення, у першу чергу, слід застосовувати заходи щодо підвищення рівня заробітної плати.

Збільшенню розміру заробітної плати сприяє підвищення кваліфікаційного рівня самих трудових ресурсів за рахунок: розвитку системи професійної підготовки та перепідготовки, підвищення кваліфікації та післядипломного навчання спеціалістів на виробництві; сприяння зацікавленості й участі роботодавців у підготовці та підвищенні кваліфікації персоналу, а також співпраці з навчальними закладами; підвищення вимог до професійної підготовки фахівців, забезпечення її фінансування, впровадження й розвиток модульних форм навчання, забезпечення формування банку даних із потреб регіонів у спеціалістах з урахуванням попиту на професії з боку роботодавців та центрів зайнятості.

Зайнятості населення також сприяє: формування прогресивної структури зайнятості, ліквідація прихованого безробіття, подолання «тіньової» зайнятості; створення нових і модернізація робочих місць у галузях економіки,

Таблиця. Ранжування регіонів України за середньомісячною заробітною платою за 2009-2013 рр. у розрахунку на одного штатного працівника, грн

2009		2010		2011		2012		2013	
Україна		Україна		Україна		Україна		Україна	
1	1906	2239	2633	1	3026	1	3265		
2	3161	3431	4012	2	4607	2	5007		
3	2116	2549	3063	3	3496	3	3755		
4	1987	2369	2790	4	3157	4	3351		
5	1963	2295	2761	5	3138	5	3337		
6	1882	2271	2742	6	3090	6	3335		
7	1873	2187	2607	7	2927	7	3142		
8	1843	2167	2481	8	2891	8	3114		
9	1806	2122	2476	9	2850	9	3094		
10	1804	2102	2448	10	2822	10	2988		
11	1787	2060	2407	11	2753	11	2975		
12	1733	2046	2387	12	2700	12	2947		
13	1707	1991	2295	13	2654	13	2849		
14	1667	1960	2244	14	2578	14	2844		
15	1627	1941	2213	15	2575	15	2789		
16	1614	1927	2211	16	2539	16	2702		
17	1593	1866	2177	17	2508	17	2682		
18	1562	1846	2155	18	2503	18	2679		
19	1537	1835	2114	19	2432	19	2651		
20	1532	1815	2075	20	2428	20	2641		
21	1523	1786	2074	21	2425	21	2609		
22	1521	1785	2071	22	2369	22	2580		
23	1511	1782	2069	23	2351	23	2561		
24	1493	1772	1994	24	2339	24	2553		
25	1482	1733	1985	25	2329	25	2504		
26	1465	1711	1974	26	2308	26	2484		
27	1427	1692	1970	27	2269	27	2464		
	1412	1659	1871		2185		2359		

розвиток середнього і малого підприємництва, самозайнятості, спрямування інвестиційних процесів на розв'язання проблем зайнятості; забезпечення політики активізації та стимулювання зайнятості населення через професійне навчання, працевлаштування на дотаційні робочі місця, сприяння підприємницькій діяльності; підвищення трудової активності працездатного населення, забезпечення ефективного використання трудового потенціалу.

При розробці заходів щодо подолання негативних явищ у сфері оплати праці й забезпечення зайнятості населення необхідно враховувати регіональні особливості економічного розвитку, оскільки кожен регіон характеризується більшим розвитком тієї чи іншої галузі виробництва. Запропоновані заходи мають сприяти підвищенню зайнятості населення, конкурентоспроможності робочої сили на ринку праці та, як результат, збільшенню заробітної плати працівників.

Висновки. Погіршення економічної ситуації в економіці України призвело до зниження темпів зростання номінальної та реальної заробітної плати, що зумовлює погіршення соціального стану населення і зниження сучасних характеристик трудових ресурсів. З боку держави заходами щодо вирішення даної проблеми є збільшення рівня прожиткового мінімуму для

населення, рівня мінімальної заробітної плати, ліквідації заборгованості з виплат заробітної плати. У свою чергу, поліпшення освітньо-кваліфікаційного рівня самих трудових ресурсів дасть змогу збільшити їх конкурентоспроможність на ринку праці, а отже, винагороду за їх працю. Реалізація запропонованих заходів створить умови для підвищення заробітної плати і рівня реальних доходів працівників, задоволення їх потреб, зростання купівельної спроможності, що, у свою чергу, забезпечить розширення процесу відтворення робочої сили в державі та економічне зростання.

Список використаних джерел

1. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети / М.І. Долішній. – К.: Наук. думка, 2006. – 510 с.
2. Богиня Д.П. Основи економіки праці: навч. посіб. / Д.П. Богиня, О.А. Грішнова. – К.: Знання – Прес, 2002. – 313 с.
3. Осовська Г.В. Управління трудовими ресурсами: навч. посіб. / Г.В. Осовська, О.В. Крушельницька. – К.: Кондор, 2003. – 224 с.
4. Доходи населення [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 25.12.2013 р.